

Професійна компетентність формується як результат розвитку професійних якостей особистості: пам'яті, логічного мислення, рефлексії, організованості, акуратності і пунктуальності, емоційної стійкості, уваги, допитливості, рішучості, комунікабельності. Розвиток цих основних якостей у поєднанні зі стійкою системою моральних цінностей слугує основою формування компонентів, необхідних для будь-якої спеціальності.

У структурі професійної компетентності спеціаліста можна виокремити *проектувальний, інформаційний, організаторський, комунікативний та аналітичний* компоненти. Забезпечити їх органічне поєднання може лише такий спеціаліст, який володіє методами наукових досліджень, систематично здійснює науково-пошукову діяльність, основою якої є науково-дослідницькі вміння спеціаліста, що формуються під час навчання у навчальному закладі.

Отже, професійна компетентність формується за допомогою складної трансформації інтересів, мотивів, потреб, під час практики, на основі процесів усвідомлення і переосмислення. Успішний учитель має бути саме тим, хто розуміє складності навчально-виховного процесу та може відповідно до цих знань діяти таким чином, аби забезпечити учням можливість правильного прийняття рішень як у самому середовищі навчання, так і за його межами.

Ми розуміємо конкурентоспроможність як інтегративну особистісну якість, сукупність властивостей конкретної особистості, яка представляє її сутнісну визначеність, на основі яких вона вільно і відповідально визначає власну позицію серед людей. За таких умов конкурентоспроможний учитель: веде активну творчу професійну й соціальну діяльність в умовах функціонування ринкової економіки; має розвинені педагогічні, економічні та організаційні здібності, широкий світогляд, високорозвинене відчуття реальності, емоційну стійкість, якості лідера; наполегливий, здатний до зваженого ризику, ініціативний; має високий професійний, моральний і культурний рівень; володіє системним мисленням, здатністю до активного ділового спілкування та підприємництва; уміє критично оцінювати набутий досвід, аналізувати власні можливості, постійно поповнює свої знання.

Виховання особистості конкурентоспроможного вчителя пов'язується із формуванням у нього професійної позиції – визначення свого становища в системі ділових стосунків з колегами та учнями. Одночасно зі спостереженням здійснюється сприяння протіканню цих процесів і прогнозування подальшого розвитку педагога. Переконавання, як не сумно це констатувати, дуже важко визначити й оцінити, але, як виявилось, існує цілий ряд допоміжних визначень, що допоможуть нам у цьому питанні. Вони мають тенденцію – бути культурно зумовленими, сформованими в ранній період життя та протистояти змінам.

Педагогічна майстерність і творчість учителя виявляються у мистецтві взаємодії з учнями, в уміннях передбачити труднощі і прогнозувати результати, здійснювати організаційні заходи замість дисциплінарних, оперативно знаходити оптимальне педагогічне рішення у нестандартних ситуаціях. А навчально-виховний процес має бути складовою загального процесу соціалізації особистості, де цілеспрямовано формуються вихованість, професійні якості ділової людини, прагнення до підвищення успішності у навчанні. В сучасних умовах конкурентоспроможність набуває дедалі більшого значення не тільки для особистості, а й для суспільства в цілому, оскільки є стратегічною для процесу його розвитку. Вона затребувана сьогодні та у майбутньому, на що вказують тенденції розвитку сучасної освіти.

Л і т е р а т у р а

1. Дворницький В. Яка вона, сучасна школа? / В. Дворницький // Сучасна школа України. – 2009. – № 9. – С. 3–7.
2. Єрмаков І. Г. Компетентнісний потенціал педагогіки життєтворчості / І. Г. Єрмаков // Директор школи, ліцею, гімназії (Спецвипуск). – 2009. – № 6. – С. 22–25.
3. Великий Тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і головн. ред. В. Г. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ Перун, 2001. – 840 с.
4. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
5. Платонов К. К. Структура і розвиток личности / К. К. Платонов. – М. : Наука, 1986. – С. 167.

Олександр КОЧЕРГА,
кандидат психологічних наук, доцент, заступник директора
Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету
імені Бориса Грінченка

Психологічні аспекти сенситивного стану учнів початкової школи та творчість

В останні десятиліття ми стали свідками глибоких, кардинальних змін у науці та технологіях. Ці зміни впливають і на навчання дітей. У сучасному світі значну вагу має вияв творчості кожної людини. Успіхи у досягненні позитивних, а іноді і новаторських результатів у різних сферах діяльності людини роблять, як правило, люди

пізнавально активні, творчі, критичні у сприйнятті дійсності. Тому дедалі частіше звертається увага на учнів, які вміють (тобто навчені вчителем) працювати самостійно (організуючи свій час та діяльність) або в команді (узгоджуючи та гармонізуючи свої устремління та намагання з цілями команди). Здатні самоорганізуватися (навколо

основних пріоритетів) та упорядковувати свою діяльність (визначити та окреслити шлях до поставленої мети).

Найбільшою цінністю для успіху учня в навчанні та іншій діяльності стають такі його риси, як творчість, самоорганізація, відповідальність, усвідомлення того, що робиш, прагнення до мети. Саме ці особистісні риси мають допомогти учневі якнайкраще розкрити свої задатки і трансформувати їх у відповідні здібності. Реалізуючи ці можливості, вони можуть стати успішними людьми, яким під силу долати різноманітні перешкоди (як інтелектуального, так і психомоторного плану), що виникають у процесі їх повсякденної діяльності.

Потенціал успішності учня і людини загалом закладається ще в дошкільному віці і значною мірою формується під час її навчання в початковій школі (початкова освіта найпоширеніша у планетарному масштабі серед інших сфер освіти). Безпосередньо в період навчання в початковій школі і закладаються основні умови та головні контури творчої дії дитини. Тому вчителю початкових класів так важливо створювати умови та мотивовано заохочувати до творчих дій, підтримувати творчу атмосферу навчання, яка спонукатиме учня до вияву та розкриття його здібностей.

Тут головною має стати словесна підтримка намірів учня, причому як від учителя (в початковій школі він певний час, за правильно організованих умов, може бути вирішальним авторитетом для дитини), так і від батьків (звісно, коли взаємодія спільна). Але будемо реалістами — сучасне українське суспільство, на жаль, має велику кількість неповних родин при живих батьках. Саме у цих випадках учителю початкових класів необхідно ці обставини враховувати та звертати на них увагу. Без сумніву, вчитель не може замінити батьків, але спроможний хоча б частково пом'якшити ситуацію зі станом навчального комфорту дитини, а отже, і сенситивним (надчутливим) станом у початковій школі.

Тим часом педагоги та батьки мають знати про особливості продуктивного спілкування (заборонені та ефективні його способи) з учнями і враховувати їх для створення ситуацій успіху. Тільки той учень, котрий відчув "смак" успіху, здатен до руйнування "блокаторів" сенситивного (надчутливого) стану. Ось чому педагогу необхідно їх знати та розуміти вплив на стан учня.

Сім "блокаторів" сенситивного (надчутливого) стану учня

Побутові погрози.

"Якщо не прибереш у кімнаті, залишишся без ласощів", "Роби так, як я сказав. Не став зайвих запитань, бо не пушу на вулицю".

На ці вислови, які злітають з вуст педагогів повсякчас, часто не звертається увага. Але ж учень початкових класів, запевняємо вас, сприймає подібні вказівки значно складніше. Такі погрози викликають в нього не лише страх, а й почуття ворожості, прихований негативізм щодо педагогів.

Авторитарні накази.

"Якщо тобі це говорить учитель (батько, мати), ти маєш слухатися", "Я тобі забороняю товаришувати з...",

"Я — вчитель (мати, батько), тож краще знаю, що для тебе добре, а що — ні".

Такі репліки — прагнення підкорити собі іншу людину. Це призводить до порушення в класі (родині) атмосфери рівноправності. Дитина затамовує образ: "Ось виросту, побачимо, хто сильніший", — думає вона.

Критика "глухого кута".

"Ти абсолютно не привчений працювати", "Ти такий лінивий, як і (ім'я однолітка)", "Учу тебе вчу, та все марно".

Подібні зауваження заганяють учня у глухий кут, не залишаючи йому жодної надії на виправлення, тим більше, коли його обвинувачують у тому, що не залежить від нього. Відтак учень, почувшись позбавленим учительською (батьківською) любові та підтримки, стає замкненим, неговірким.

Образливі прізвиська.

"Ти поводишся, як упертий віслук", "Таке може сказати лише повний дурень", "І в кого ти такий йолоп уродився?".

Образливі прізвиська знижують самооцінку учня, а до того ж закріплюють у його свідомості модель спілкування з іншими людьми у формі приниження.

Невмотивований допит.

"І скільки ж часу у тебе на це пішло?", "І чого це ти так запізнився?", "І чим ти тут так довго займаєшся?".

Іноді вчителі (батьки) приділяють надто багато уваги з'ясуванню неістотних деталей у поведінці дитини. Учень початкових класів розцінює це як прояв недовіри до себе. В результаті може з'явитися стійкий страх перед дорослими, що змусить дитину в майбутньому приховувати від учителів (батьків) своє особисте життя.

Безапеляційні твердження.

"Ти так робиш мені на зло, я знаю", "Ти просто жадібний, я вже зрозуміла", "Можеш не виправдовуватися, я знаю наперед, що ти скажеш".

Такі твердження надзвичайно болючі для учня і руйнівні для його психічного здоров'я. Небажання дорослого розібратися в діях учня зводить між ними стіну, яка згодом ставатиме дедалі вищою.

Несвоєчасні поради.

"Якби ти тоді зробила так, як я тобі радила, нічого б не сталося. А тепер маєш собі проблему", "Якби в тебе на столі був лад, ти б зараз не переживав, що загубився твій малюнок", "Навіщо ти так переймаєшся? То все дурниці. Ось коли виростеш, зрозумієш: не варто через це плакати".

Такі поради абсолютно недоречні тоді, коли учневі потрібно, щоб його просто вислухали, поспівчували, допомогли. Іншого разу він не захоче з вами ділитися ні горем, ні радістю.

Тому радимо педагогам (батькам) час від часу аналізувати те, що говорите дитині протягом дня. У спокійній обстановці, коли ви вже нікуди не поспішаєте і ніщо вас не дратує, деякі ваші слова здаватимуться вам жакливими, неприпустимими для педагогів (батьків).

А тепер поговоримо про те, що означає поводитися педагогічно правильно.

Як підтримати дитину

Найперше, обговорюючи поведінку дитини, підкреслюйте, що загалом ви задоволені нею. Наприклад: "Ти зробив кілька помилок. Хоча в цілому поведінся чемно". У такий спосіб педагоги (батьки) дають учневі зрозуміти, що помилки можливі, але їх цікавлять насамперед успіхи дитини, а не її "проколи".

Частіше вживайте слова, які "працюють" на розвиток "Я-концепції" учня та відчуття його адекватності й значущості. Робіть це у двох напрямках: систематично демонструйте учневі ваше задоволення від його досягнень та намагань; навчайте самостійно розв'язувати різноманітні задачі, даючи йому установку "Ти можеш це зробити".

Дуже важливо подбати про створення ситуацій з гарантованим успіхом. Пам'ятайте: успіх породжує успіх і підсилює впевненість у своїх силах. Саме цього досить часто не вистачає сучасним дітям (тому і порушується дія їх сенсорного стану).

Спілкуючись із учнем, частіше використовуйте гумор, особливо, якщо учневі важко вирішити якусь проблему чи завдання.

І не забувайте про врахування індивідуальних особливостей хлопчика чи дівчинки (їх характеру, темпераменту).

Підтримка, похвала, винагорода – не одне й те саме

Педагоги (батьки) часто плутають підтримку з похвалою та винагородою. Підтримка вчителем (батьками) може надаватися учневі за будь-якої його спроби чи за невеличкий прогрес у справах. Хвалити доречно за добре виконану роботу. Але й тут важливо не перестаратися. Надмірна похвала не завжди є підтримкою, бо може видаватися дитині нещирою. Винагороджується учень за те, що він зробив щось дуже добре або за відчутне досягнення за певний проміжок часу.

Дорослій людині інколи важко порозумітися з дитиною саме тому, що у них різні системи цінностей, значень і настроїв. Про це не варто забувати. Тож перш ніж зробити чи сказати щось учневі, спробуйте поставити себе на його місце. Подивіться на світ очима своїх вихованців. А головне, вірте у них!

Саме оптимальне спілкування педагога (батьків) та школяра може стати прелюдією до його творчих дій за рахунок створення в учня сенсорного (надчутливого) стану.

Отже, в ситуації вибору та свободи творення власних думок, оцінки ситуації – почуттів та моделювання перспектив – уяви, починається шлях до творчості (різноманітних підходів, перевтілень, переформатувань різних ідей).

Перша і визначальна сходинка до творчості – це, власне, вияв творчої дії учня під час розв'язання різноманітних завдань як морального, навчального, особистісного, так і повсякденного життя дитини.

Що може стати пусковим механізмом для творчої дії учня? Це досить непросто запитання і на нього немає однозначної відповіді. Тим часом дослідження вказують на те, що, ймовірно, є універсальний ключ "запуску" механізму творчості. Він знаходиться в площині розуміння педагогом усіх проявів явища чутливості (сенситивного "надчутливого" стану) учня до навчальних дій та дій іншого плану.

У психологічній науці виділяються так звані сенсорні періоди для формування тих чи інших психологічних характеристик особистості. Загальна думка про них досить розмита і неконкретна. Зокрема, про цей період говорили як про час, коли найкраще можна вплинути на ті чи інші психологічні характеристики, які закладаються у дитини, з найменшими зусиллями для неї. Тому, програвши цей період, дитині доведеться робити те саме, але з більшими зусиллями. Наші дослідження вказують на можливість штучно викликати сенсорний (надчутливий) стан в учня початкових класів. Умовою для створення такого стану в учня може стати оптимальне спілкування між ним та педагогом (що для цього необхідно, ви вже знаєте).

Важливо, аби педагог розумів, що на сенсорний стан учня початкових класів можна впливати, а отже, покращувати його чи, навпаки, обмежувати його дію. Цей механізм керований і може допомогти педагогу в ефективній організації навчального процесу.

Впровадження нового стандарту загальної початкової освіти стало етапом переосмислення та корекції дій учителя у підготовці учня до освоєння вміння застосовувати "інструментарій" навчання.

Про що саме ми говоримо? Інструментарій навчання містить у собі вміння учня початкової школи використовувати вчасно та свідомо з необхідною "потужністю" наявні можливості свого тіла та психічної сфери для продуктивних пізнавальних дій. Іншими словами це і є передумови до вміння дитини вчитися, в широкому психофізіологічному розумінні.

Оволодіння учнями вмінням учитись (освоювати інструментарій пізнавальних дій з метою ефективного користування ним для здобуття практичних та теоретичних життєвих компетенцій), переробляти і перетворювати досвід людства у матеріал для власного послугоування з метою своєї успішної соціалізації у суспільстві, а не просто отримання суми знань – ключове завдання початкової освіти дитини. В його реалізації велику роль відіграють стани (позитивні чи негативні в широкому розумінні), в яких перебуває учень початкової школи.

